

ԼՂՀ նախալեռնային և բարձր լեռնային տեղանքում կենդանիների տարածված հելմինթոզները և նրանց շրջադաշտային ուղիները

Ա. Ա. Սարգսյան

Հելմինթոզները, որոնք մակարուց զորերի կողմից առաջացվող հիվանդություններ ենրկայուն և էլ շատ տեղերում, առ թվում Շուշիի շրջանում և ԼՂՀ-ի նախալեռնային ու բարձր լեռնային գոտու շատ տնտեսություններում մեծ վնաս են դատաճառում անասնադախությանը վրադրող տնտեսություններին, առաջացնելով կենդանիների մթերատվության տակասում, ոչ սակավ դեղքերում նաեւ անկումներ: Իսկ եթե դրանց ավելացնենք, որ որոշ հելմինթներ մեծ վնասը են ներկայացնում մարդկանց առողջության համար, առաջ միանգամայն ակնհայտ է դառնում, որ մեզ մոտ տարված հելմինթոզների ուսումնասիրությունը մասնավորապես նրանց բնության մեջ շրջադաշտային մեխանիզմների բացահայտումը ունի կարևոր նշանակություն:

Ելնելով վերոհիշյալից 1997-2001թթ.-ին մենք մեր առաջ խնդիր ենք դրել յարգել Շուշիի շրջանի և ԼՂՀ նախալեռնային գոտու տնտեսություններում տարածված առանձին հելմինթոզների վարակվածության չափը, վարակման ուղիները, փոխանցողների տեսակները, նրանց դեմ տարվող դայքարի ձևերը ու որոշ այլ հարցեր:

ՀՀ ԳԱԱ կենդանաբանության ինստիտուտի, ԼՂՀ ղեկավար համալսարանի կենսաբանության ամբիոնի և Հանրապետական անասնաբուժական լաբորատորիայի հետ մեկտեղ անցկացրած հետազոտությունների, ինչդեռ նաեւ մեր կողմից անձնադեպ կատարած կենդանիների հերձմաների ու կրկանքի մանրադիտակային հետազոտությունների արդյունքներով եկել են այն եզրակացության, որ մեզ մոտ Շուշիի շրջանում, ինչդեռ նաեւ հանրապետության նախալեռնային և բարձր լեռնային գոտու տնտեսություններում խոշոր և մանր եղջերավոր կենդանիների մոտ մեծ վարակվածություն է եկառվում ֆասցիոլով, դիկտիոկոպով, էխինոկոպով, զոտա մանր եղջերավորների մոտ՝ մյուլդերով և որոտոսարոնգիլիդներով: Խոզերի մոտ մեծ վարակվածություն ենք արձանագրել ասկարիդով, հավերի մոտ՝ ասկարիդիդով, սինգամով և ժախիտիդով:

Ինվազիայի տարածման աղբյուրները և նրանց շրջադաշտային ուղիները հայտնաբերելու նպատակով Շուշի քաղաքի շրջակայքում, Բարին-տակ, Հին Շին Եփեմեոզ, Լիսագոր և Տաս Վերստ գյուղերում մեր կողմից կատարվել են ջրային և ցամաքային խխունջների ավելի քան 40 բխտոտղների ուսումնասիրություն:

Որոշված է խխունջների տեսակային կապը և նրանց վարակվածությունը ֆասցիոլների, դիկտիոկոպների և որոտոսարոնգիլիդների, թրթուրային ձևերով: Կատարվել է 3 հազարից ավելի խխունջների հելմինթոզիական հերձում:

Հայտնաբերվել է 9 տեսակի ցամաքային (*Pomatias rivularis*, *Succinea putris*, *Chondrula tridens*, *Napaeopsis bohenoeckeri*, *Helicella derbentina*, *Euomphalia pisiformis*, *Limax flavus*, *Limax armeniacus*, *Helix lucorum*): և 7 տեսակի ջրային խխունջներ (*Lymnaea truncatula*, *L. lagotis*, *Ancylus fluviatilis*, *Planorbis planorbis*, *Costatella acuta*, *Euglesa casertana*):

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ խոշոր և մանր եղջերավոր կենդանիների ֆասցիոլից հարուցիչ (*Fasciola hepatica*) միակ միջանկյալ տերն է *Lymnaea truncatula* տեսակի խխունջը, որը մեր կողմից գրանցվել է շրջանի տարբեր բնության ջրամբարներում (1 գետակ, 4 առվակ, 3 ջրափոս, 4 մերձձանադարհային առուներ):

Մեր դիտարկումների համաձայն փոքր լճախխունջի (*Lymnaea truncatula*) վարակվածությունը լարդի ծծողդի թրթուրային ձևերով (սղորոցիստ, ռեդիա) տատանվում է 0,5-3%-ի սահմաններում:

Դիկտիոկոպների թրթուրային ձևեր (մայրական և դուստր սղորոցիստներ) գրանցվել են 2 տեսակի ցամաքային խխունջների (*Helicella derbentina* և *Chondrula tridens*) մոտ իսկ ինվազիայի էքստենսիվությունը կապվել է 2-10%:

Որոտոսարոնգիլիդների թրթուրները (*Muellerius capillaris* և *Protostrongylus* SPP) հայտնաբերվել են ցամաքային *Helicella derbentina* և *Limax armeniacus* խխունջների մոտ: Ինվազիայի էքստենսիվությունը կապվել է 0,5-1%, իսկ ինտենսիվությունը շուրջ 1-3 թրթուր:

Կրկին նշենք, որ մեր կողմից կատարված ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տվել, որ Շուշիի շրջանի տարածքում գյուղատնտեսական կենդանիների (խոշոր և մանր

եղջերավորների) մոտ Պարապիտում են 3 տեսակի հելմինտներ՝ (Muellerius capillaris, Microcoelium lanceatum, Protostrongylus SPP), որոնց տարածման աղբյուր են հանդիսանում ցամաքային խխունջները: Սովորական ֆասցիոլայի միակ միջանկյալ տերն է *Limnaea truncatula* տեսակը - փոքր լճախխունջը:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Այսօր կարող ենք նշել, որ Ծուշիի եւ ԼՂՀ նախալեռնային եւ բարձր լեռնային շրջանի տնտեսություններում խոշոր եղջերավոր անասունների մոտ առավել տարածված են ֆասցիոլոզ, դիկտիոկաուլոզ եւ Էլսինոկոկոզ-գիլիդոզներ, մանր եղջերավորների մոտ դիկտիոկաուլոզ, ֆասցիոլոզ, մոնեպիոզ եւ միլիորոզ, խոզերի մոտ՝ ասկարիդոզ, մակրոկանտարինիտոզ եւ մետաստրոնգիլիդոզ, հավերի մոտ՝ ասկարիդիոզ եւ ռախիտիոնոզ:

Մեր կողմից կատարված հետազոտություններով Պարպել ենք, որ Ծուշիի շրջանում եւ ԼՂՀ նախալեռնային եւ բարձր լեռնային գոտու տեղանքում տարածված են փորոտանի փափկամարմինների դասին դատկանող 3 տեսակի ցամաքային եւ 7 տեսակի ջրային խխունջներ: Դրանցից խոշոր եւ մանր եղջերավոր անասունների ֆասցիոլոզի միակ փոխանցողն է հանդիսանում *Limnaea truncatula* խխունջը (վարակվածությունը 0,5-3%): Մանր եղջերավոր կենդանիների դիկրոցելոզի փոխանցողներ են հանդասանում 2 տեսակի խխունջներ՝ *Helicella derbentina* եւ *Chondrula tridens* (վարակվածությունը՝ 2-10%): Պրոտոստրոնգիլիդոզների թրթուրային ձևերը հայտնաբերվել են 2 տեսակի խխունջների մոտ՝ *Helicella derbentina* եւ *Limax armeniacus* (վարակվածությունը՝ 0,5-1%):

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. А. Б. Агасян, А. А. Саркисян, Р. Г. Израелян

- О гельминтах крупного рогатого скота в Нагорно-Карабахской Республике.

ՀՀ գիտությունների ակադեմիա, ՀՀ ԳԱԱ-ի կենդանաբանության ինստիտուտ: Կենդանաբանության հանրադեպական գիտաժողովի պեկույցների դրույքներ (30-31 մայիսի 2001թ.) էջ 8-9:

2. Саркисян А. А.

- О гельминтологической ситуации в Шушинском районе

ՀՀ գիտությունների ակադեմիա, ՀՀ ԳԱԱ-ի կենդանաբանության ինստիտուտ: Կենդանաբանության հանրադեպական գիտաժողովի պեկույցումների դրույքներ (30-31 մայիսի 2001թ.) էջ 101-102:

Sarkissian A. A.

Dispensation of helminthoid diseases among animals in Shushi district as well as in the lowland and highland zones of Mountainsous Karabakh.

Conclusion.

We have found out the boundaries in extension of parasitic diseases among animals and discovered the intermediary bearers of

Liminea truncatula;

Helicella derbentina and Chondrula tridens;

Helicella derbentina and Limax armeniacus